

10. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2003. – 296 с.

11. Хуторской А.В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / А.В. Хуторской // Эйдос. – 2002. – 23 апреля. – Режим доступа: <http://eidos.ru/journal/2002/0423.htm>.

СУЩЕНКО Л.О.

НАУКОВО-ДОСЛІДНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО РОЗВИТКУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

У зв'язку зі змінами в суспільстві кінця ХХ – початку ХХІ ст. особливе місце посідає перехід до нової системи суспільних відносин, заснованої на цінності кожної людини. Суспільство висуває нові вимоги до особистості, детермінуючи той набір її життєвих стратегій і якостей, що дасть їй змогу максимально реалізувати свій потенціал.

Безумовним є те, що ці тенденції конкретизуються в різних сферах життєдіяльності суспільства. Активні зміни відбуваються в економіці, політиці, культурі, освіті. Однак загальною тенденцією є затребуваність індивідуальності, особистості як унікального поєднання цілого ряду якостей, здатної поряд зі стандартними схемами реалізувати у своїй соціальній практиці творчі стратегії. У результаті об'єктивною стає потреба в пошуку ефективних механізмів розвитку творчого потенціалу особистості.

Формування й розвиток творчого потенціалу й підвищення активності особистості пов'язані з функціонуванням соціальних інститутів, особливе місце серед яких посідає освіта. Від цього інституту залежать можливості здобуття знання, саморозвитку, самодіяльності, актуалізації інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця.

Сучасна освіта значною мірою змінила свою мету та принципи функціонування. Іншою стає його ціннісна спрямованість, трансформується зміст. У сучасних умовах одним із завдань української системи вищої освіти є поєднання її “форматів” з вимогами суспільства, подолання суперечності між замовленням на творчість з боку суспільства, творчою природою особистості та реальним вираженням творчих можливостей студентів.

Основним завданням подальшого розвитку вищої освіти виступає не стільки надання студентам максимуму наукової інформації, скільки формування здібностей до творчого мислення. Нова концепція вищої освіти передбачає формування в студентів уміння самостійно, цілеспрямовано й відповідально вчитися. Створення у вищому навчальному закладі необхідних умов для розвитку в студентів творчих здібностей, виховання особистості, здатної до саморозвитку як під час навчання у вищій школі, так і в подальшій професійній діяльності є пріоритетним напрямом розвитку освіти.

Значний потенціал у вирішенні означених завдань належить науково-дослідній роботі, що може розглядатися як один із засобів розвитку творчого потенціалу особистості студента в умовах сучасності, що в цілому буде сприяти якісному розвитку українського суспільства.

Динаміка суспільного розвитку висуває нові вимоги до змісту й обсягу різних видів діяльності студентів під час їхнього навчання у вищому навчальному закладі. Слід визнати, що сьогодні науково-дослідна робота в ньому частіше розглядається як відокремлена від інших напрямів діяльності студентів. Саме тому, на відміну від навчальної, вона охоплює лише частину тих, хто навчається у ВНЗ. Беручи до уваги потенціал науково-дослідної роботи у формуванні особистості майбутнього фахівця відповідно до вимог сучасного ринку праці та суспільства, головним завданням, на наш погляд, повинно стати розповсюдження впливу науково-дослідної роботи як механізму розвитку та реалізації творчого потенціалу на кожного студента.

Не можна нехтувати тим фактом, що у вітчизняній вищій школі зберігається тенденція, відповідно до якої оцінка результатів діяльності студента домінує над оцінкою його потенціалу. У результаті система вузівських заходів спрямовується переважно на досягнення студентами певного результату, а не на розвиток потенціалу кожного студента, що звужує можливості впливу ВНЗ на розвиток особистості студента.

Слід зазначити, що в умовах навчання у вищій школі оцінка розвиненості творчого потенціалу особистості студента засобами науково-дослідної роботи здійснюється інтуїтивно.

Відправною точкою аналізу цього кола питань є праці К.А. Абульханової-Славської, В.С. Біблера, Д.Б. Богоявленської, М.С. Кагана, Я.А. Пономарьова, О.К. Тихомирова, В.Є. Хмелька, О.К. Чаплигіна, А.Т. Шуміліна, М.Г. Ярошевського та інших авторів, присвячені питанням творчості особистості. О.О. Якуба, І.Д. Ковальова, І.Ю. Білохвостикова досліджують питання сутності людської активності в творчому процесі, соціально-психологічні основи творчості.

Як одна з необхідних умов становлення майбутніх фахівців творчість висвітлена в працях В.А. Сластьоніна, Є.Н. Шиянова. Різні форми й методи залучення майбутніх фахівців до творчої навчальної діяльності представлені в працях В.І. Андрєєва, С.Н. Архангельського, Ю.Н. Кулюткіна.

Науково-дослідну роботу студентів як елемент підготовки майбутніх фахівців розглядають З.Ф. Єсарєва, Н.М. Яковлева; проблеми проведення досліджень студентами – І.Л. Дагіте, М.В. Ковальова; особливості організації науково-дослідної роботи студентів – В.М. Сіденко, В.В. Шевченко; прикладне вивчення проблеми – Л.Г. Квіткіна, П.Ф. Кравчук; місце й роль наукових досліджень студентів у системі вищої освіти – Л.Ф. Авдєєва; можливості науково-дослідної й навчально-дослідної роботи – Ф.Р. Філіппов і В.Н. Шостаковський. Досліджується також сама наукова діяльність ВНЗ,

її специфіка, види (Ю.В. Васильєв, Ф.Н. Волков, Г.А. Засобіна), система організації й управління університетською наукою (В.І. Марєєв) [7].

Аналіз наукових праць показує, що на сьогодні накопичений значний теоретичний матеріал, що дає змогу розробляти й упроваджувати різні технології розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців засобами науково-дослідної роботи. Але виникає гостра потреба в цілісному уявленні про систему розвитку творчого потенціалу студента засобами науково-дослідної роботи.

Отже, стає очевидним, що, незважаючи на численні праці, присвячені проблемам творчості, спеціального дослідження потребують механізми розвитку творчої активності в цілому й науково-дослідної зокрема, відсутні досить чіткі уявлення про критерії науково-дослідної активності особистості.

Мета статті – розкрити ефективні умови, форми й методи роботи ВНЗ, спрямовані на формування в майбутніх фахівців пізнавального інтересу до науки в процесі науково-дослідної діяльності.

Н.В. Бордовська відзначає: “Науково-дослідна діяльність – один з видів діяльності педагога, спрямований на пізнання й перетворення педагогічної реальності на основі досягнень педагогічної науки й застосування наукових методів; результатом цієї діяльності є одержання нового педагогічного знання та досвіду й розвиток методологічної культури педагога-дослідника” [1].

Виходячи із цього визначення, ми розуміємо науково-дослідну діяльність студентів як процес професійного становлення особистості майбутнього фахівця, що розвиває здібності до наукового дослідження; самостійності, ініціативи в навчанні, умінь і навичок індивідуального й колективного розв’язання професійних завдань. Особливістю процесу науково-дослідної діяльності (далі – НДД) студентів є індивідуальний підхід до творчої самореалізації кожного.

Серед сучасних тенденцій, позначених нами в системі підготовки студентів ВНЗ до науково-дослідної роботи, можна виділити те, що її якість обґрунтовано пов’язується з орієнтацією на формування такої особистості студента, яка готова була б звернути свої сили на розвиток науки, усвідомлюючи свої можливості, зробити серйозний внесок у зміну існуючих порядків у конкретній професійній галузі. На наш погляд, організація наукових досліджень студентів ВНЗ повинна відповідати актуальним завданням і потребам сьогодення.

Розкриття професійно-дослідної діяльності майбутнього фахівця, яку він здійснює, заснована на спостереженні, аналізі, побудові й реалізації гіпотез, експериментуванні, тобто, по суті, глибоко креативна.

Перелік дослідницьких умінь сучасного фахівця будь-якого профілю включає:

- здатності орієнтуватися в потоці наукової інформації;
- здатності до освоєння перспективних технологій, що постійно розвиваються та оновлюються;

- уміння оцінювати й вибирати альтернативні та варіативні програми, створювати на їхній основі власні авторські програми;
- уміння вивчати й застосовувати ефективний досвід інших колег.

Сьогодні суспільству вкрай необхідні фахівці з таким особистісним потенціалом, які творчо підходили б до розв'язання будь-якого професійного завдання.

Науково-дослідна діяльність має свою яскраву специфіку, свої завдання й супроводжує майбутнього фахівця протягом усіх років навчання у ВНЗ. Розглядаючи науково-дослідну діяльність студентів та її можливості як складової професійного розвитку студента, слід окремо зробити акцент на питаннях про її процесуальні характеристики, тобто про виділення різних етапів поступового ускладнення завдань формування дослідницької компетенції майбутнього спеціаліста. Слід зазначити, що ускладнення й поглиблення професійного розвитку студентів зумовлено двома його рівнями.

З одного боку, це рівень освоєння майбутньої професійної кваліфікації в рамках стандартизованих професійних освітніх програм, з іншого – рівень активного поетапного включення студентів у науково-дослідну діяльність нерегламентованого характеру на основі індивідуальних програм їх просування до дослідницької компетенції в позааудиторний час.

Відповідно, назріває проблема диференціації завдань включеності студентів у науково-дослідну діяльність. Після закінчення ВНЗ можна чекати досягнення відповідності підготовленого фахівця критерію “професійно-дослідницька компетенція”, який може бути вимірний за допомогою певних показників.

Виконання цього завдання вимагає конкретизації комплексу “знання, уміння, навички”, участі студентів у науково-дослідній діяльності.

У загальному значенні знання – це результат пізнання об'єктивного світу, тобто колективний досвід людства, узятий в узагальненій формі.

Мова йде про знання студентів у галузі діяльності пізнання. Сюди входить цілий комплекс обізнаності студентів про дослідження як самостійний вид діяльності людини; про саму науку та її потенціал як рушій-людської цивілізації взагалі й умови розвитку професійної діяльності в кожній окремій галузі. У нашому випадку йдеться про розширення діапазону знань студентів про науково-дослідну діяльність як аспекту професійної діяльності.

Іншим компонентом дослідницької компетенції студента виступають уміння в галузі науково-дослідної діяльності.

Визначаючи поняття “вміння” в загальнопедагогічному контексті, ми розглядаємо наявність здатності в будь-якій ситуації свідомого виконання дії, пов'язаного з мотиваційною й емоційною сферами діяльності. Уміння – складне структурне утворення, що включає почуттєві, інтелектуальні, волевові, творчі, емоційні якості особистості, які забезпечують досягнення поставленої мети діяльності в мінливих умовах її перебігу [5].

Іншим рівнем творчої самореалізації студента ВНЗ може також виступати поглиблене, проблемно-дослідне вивчення будь-якої дисципліни ВНЗ, особливо дисциплін спеціального циклу на рівні проведення самостійного дослідження з можливими практичними виходами.

Особливе місце в розвитку творчого потенціалу студентів ВНЗ посідає завдання формування навичок науково-дослідної діяльності.

У більш широкому значенні навички є специфічними компонентами вміння. Наявність тих або інших навичок свідчить про досить високий рівень освоєння діяльності в її практичних характеристиках, що сприяють знаходженню все більш складної компетентності в майбутній професії, включаючи її творчий компонент.

Навички студентів у галузі НДД передбачають розвиток їх підготовленості до виконання творчих дій при розв'язанні різноманітних дослідних завдань: на рівні планування дослідження, збору інформації, її обробки, фіксування проміжних і підсумкових результатів дослідної роботи; упевненого використання отриманих результатів у практичній роботі.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що саме сформованість навичок студентів у галузі науково-дослідної діяльності слід вважати основним показником ефективності їх участі в цій діяльності.

Подальша конкретизація процесу розвитку особистості майбутнього фахівця, його науково-дослідної компетенції пов'язана з визначенням програми розвитку відповідних знань, умінь і навичок на кожному з вищевиділених рівнів організації науково-дослідної діяльності в умовах їхньої професійної підготовки у ВНЗ: на рівні навчально-дослідної роботи (обов'язкової, регламентованої навчальним планом і програмами) і рівні організації позааудиторної діяльності (нерегламентованої). Розглянемо можливість програмування зростання науково-дослідної компетенції студентів більш детально в рамках виділених напрямів.

Перший рівень – навчально-дослідна робота – вносить творчу складову в заняття за навчальним планом, при цьому враховуються індивідуальні вподобання й наукові інтереси.

Виконання навчально-дослідної роботи має на меті:

- прищепити кожному студентові систематичні навички виконання теоретичних та експериментальних науково-дослідних робіт;
- забезпечити міцне й глибоке засвоєння знань зі спеціальних і суміжних дисциплін;
- розвивати в студентів творче, аналітичне мислення, розширювати теоретичний кругозір;
- виробляти вміння застосовувати теоретичні знання для розв'язання конкретних практичних завдань;
- формувати в студентів потреби й уміння самостійно поповнювати свої знання за фахом;
- розширювати знання студентів з основних для цієї спеціальності напрямів педагогічної науки;

– розвивати високі ділові й моральні якості, культуру, сприяти формуванню особистості.

Другий рівень – розвиток науково-пошукової компетенції студентів – є компонентом, що доповнює, процес їхнього професійно-творчого розвитку в позааудиторний час, сприяючи творчій самореалізації особистості згідно з її індивідуальними можливостями. На цьому рівні можна виділити дві форми включення студентів у НДД:

– науково-дослідна діяльність, що доповнює навчальний процес;

– науково-дослідна діяльність, що здійснюється паралельно навчальному процесу.

Наукова діяльність, що доповнює навчальний процес, передбачає залучення студентів до участі в роботі наукових конференцій і семінарів, олімпіад та конкурсів тощо. Така діяльність організується відповідними кафедрами й спеціально створеними організаційними комітетами із залученням студентів.

Дослідна робота, паралельна навчальному процесу, здійснюється за допомогою таких форм:

– робота гуртків молодих науковців, дослідницьких груп, що вивчають проблеми, пов’язані з науковими інтересами;

– участь у міжнародних пошукових програмах;

– зустрічі студентів з провідними спеціалістами, ученими-педагогами України, Росії та зарубіжних країн;

– участь у роботі міжнародних, всеукраїнських, регіональних, міжвузівських, загальновузівських наукових конференціях, семінарах, читаннях тощо;

– участь студентів у конкурсах на кращу наукову студентську роботу [1].

Мета роботи студентів у наукових гуртках полягає в поглибленому оволодінні різними навчальними дисциплінами, розробці певних наукових проблем, розв’язанні практичних питань тощо. Основним завданням включення студентів у виконання індивідуальних досліджень є розвиток наукових здібностей і навичок студентів.

Висновки. Таким чином, сформованість навичок студентів у галузі НДД слід вважати основним показником ефективності їх участі в цій діяльності. Результативність цього процесу вимагає чіткого визначення складу студентами навичок у галузі НДД: загальнонаукової; інноваційної й педагогічної діяльності; передачі творчих способів діяльності один одному; креативної активності в розробці соціальних проектів.

Література

1. Биштова Э.А. Научно-исследовательская деятельность студентов как фактор профессионального развития студентов [Электронный ресурс] / Э.А. Биштова. – Режим доступа: ftp://lib.herzen.spb.ru/text/bishtova_20_49_253_257.pdf.

2. Бордовская Н.В. Диалектика педагогического исследования: логико-методологические проблемы / Н.В. Бордовская. – СПб. : Изд-во РХГИ, 2001.

3. Кремінь В.Г. Вища освіта в Україні / В.Г. Кремінь, С.М. Ніколаєнко. – К. : Знання, 2005. – С. 285–287.

4. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень : навч. посіб. / О.В. Крушельницька. – К. : Кондор, 2003. – 192 с.

5. Марквард К.Г. З метою активізації пізнавальної діяльності студентів / К.М. Марквард // Вестн. высш. шк. – 1997. – № 10. – С. 23–30.

6. Науково-дослідницька робота студентів в Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого : доповідь ректора Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого В.Я. Тація. – Х., 2008. – С. 45–46.

7. Овакімян О.С. Науково-дослідна робота як ресурс розвитку творчого потенціалу особистості студента : автореф. дис. ... канд. соціол. наук : 22.00.04 / О.С. Овакімян ; Харків. нац. ун-т внутрішніх справ. – Х., 2005. – 20 с.

8. П'ятницька-Позднякова І.С. Основи наукових досліджень у вищій школі : навч. посіб. / І.С. П'ятницька-Позднякова. – К., 2003. – 116 с.

СУЩЕНКО Т.І.

СИСТЕМНО-ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ ПОЗАШКІЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ, ПОЗАШКІЛЬНИМ ПЕДАГОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ

Державну політику у сфері позашкільної освіти, її правові, соціально-економічні, а також організаційні, освітні та виховні засади визначає Закон України “Про освіту”, Закон України “Про позашкільну освіту”, Закон України “Про охорону дитинства”, Положення про позашкільний навчальний заклад тощо [1].

Останнім часом у формування теоретичної концептуальної бази позашкільної освіти як керованої системи та позакласної виховної роботи в Україні зробили внесок праці А. Алексюка, Н. Антонової, Л. Балясної, І. Беха, В. Береки, О. Биковської, П. Блонського, С. Вагнер, В. Вербицького, В. Вентцеля, В. Войчук, В. Глазиріної, С. Гончаренка, І. Єрмакова, І. Іванова, А. Ізвекової, О. Киричука, М. Коваль, Н. Крупської, М. Наказного, Г. Костюка, Б. Кобзаря, В. Ликова, О. Литовченко, В. Мадзігона, Є. Мединського, І. Мельникової, Н. Морозової, Р. Науменко, Н. Ничкало, Г. Пустовіта, В. Редіної, В. Рибалка, О. Савченко, А. Свасьєва, А. Сиротенка, О. Сухо-млинської, Н. Харінко, Т. Цвірової, С. Шацького, М. Ярмаченка та ін.

Важливо передбачити нові прогресивні та перспективні можливості управління позашкільням щодо його ролі й розвивального впливу на оновлення всіх сфер життя дитинства.